

DR. ÉGETŐ EMESE

JÖVEDELEMDISZPARITÁS ÉS ÁRDISZPARITÁS A MEZŐGAZDASÁGBAN

Áruterelés viszonyai között az újratermelés zavartalanságának alapvető eltétele, hogy a termelőegységek ráfordításai megtérüljenek, azaz termékeik realizálhatók legyenek, méghozzá ráfordításaiknak megfelelő áron. Termelés általában véve nem létezik, a konkrét termelési folyamat mindig termelő egységekbe folyik. Így az újratermelés egyensúlyának szervezés része a termelő egységek, vállalatok zavartalan tevékenysége, folyamatos termelése, azaz ráfordításaik megtérülése. A ráfordítások megtérülése azonban vállalati szinten olyan problémákat is felvet, amelyek népgazdasági szinten nem, vagy nem így jelentkeznek. A megtermelt és realizált árukban levő új érték ugyanis népgazdasági szinten feltétlenül jövedelemként jelentkezik valahol: vagy a termelés helyén vagy másutt, ahol felhasználják. Összességében nézve, népgazdasági szinten csak akkor nem térül meg a ráfordítás, ha az áru nem realizálható. Amennyiben realizálják, a ráfordítás népgazdasági szinten akkor is megtérül, ha értéke alatt kelt el; a különbség az, hogy a felhasználó számára jelentett jövedelem-többletet. A termelő számára azonban egyáltalán nem mindegy, hogy ő, vagy más realizálja-e az általa megtermelt új értéket, vagy annak egy részét. Más-képpen fogalmazva ez annyit jelent, hogy a *csere egyenlőségének követelménye nem más, mint a jövedelemnek (az áru tulajdonosok jövedelmeinek) egyenlőségének realizálása.*

A jövedelmek egyenlősége azonban a termelés módjának függvényében változik. A kisáruterelő számára akkor érvényesül az egyenlő jövedelmezőség elve, ha a csere az értéknek, azaz a folyó ráfordításoknak megfelelő áron bonyolódik. Egyrészt, mert a lekötött eszközök nagysága jelentéktelen, másrészt pedig maga dolgozik, számára tehát ráfordított munkájának megtérülése esetén érvényesül az egyenlőség elve. Az érték módosulása termelési árrá a klaszszikus kapitalizmusban éppen azért következett be, mert a tőkés egyenlősége az egyenlő tőkéért egyenlő haszon elve alapján valósulhat meg. (Természetesen a másik oldal sem hanyagolható el: ennek nemcsak az az oka, hogy nem a tőkés dolgozik, hanem az is, hogy a lekötött eszközök súlya és szerepe elentős.

Az egyenlő csere és az egyenlő jövedelem tehát nem abszolút fogalom: a

termelési viszonyoknak (az elsajátítási viszonyoknak) megfelelően változik az egyenlőség mércéje és érvényesülési módja.

Marx termelésiár-elméletéből világosan következik, hogy a különböző ágazatok egyenlőtlen értéktermelése önmagában nem eredményez egyenlőtlen jövedelmeket. A tulajdonviszonyoknak megfelelő mechanizmus (tőkeáramlás, piaci mechanizmus) révén a jövedelmek kiegyenlítődnek.

A jövedelmek kiegyenlítődése pedig a cserearányokat (árcentrum) is megváltoztatja. *Paritások árakról tehát paritásos jövedelmek esetén beszélhetünk.*

A társadalmilag szükséges ráfordítás így egyenlőtlen helyzetbe hozza a különböző módon termelőket, esetleg akkor is, ha a kereslet-kínálat, illetve a népgazdasági egyensúly fennáll.

Minden egyenlőség tartalmaz ugyanis egyenlőtlenséget is. Az árutermelők egyenlősége sem jelent minden termelő számára egyenlőséget, még a klasszikus szabadverseny esetén sem. A „tiszta” verseny következtében, az iparágon belüli konkurrencia eredményeképpen az árak centruma az *átlagos* ráfordítás, s ennek alapján megy végbe az egyenlőtlen csere. Monopólium esetén persze, más a helyzet: a monopólium kikényszerítheti, hogy az árcentrum ne az átlag-ráfordítás, hanem a *határráfordítás* legyen. Pl. a mezőgazdaságban a klasszikus bérleti rendszer idején. Bármelyik ráfordítás is legyen azonban a csere alapja, az egyenlőség mellett egyenlőtlenséget is tartalmaz.

Az első esetben csak azok az árutulajdonosok realizálnak átlagos jövedelmet (azok egyenlők), akik maguk is átlagos ráfordítással termeltek, de mivel átlagról van szó, biztos, hogy vannak, akik ennél többet és vannak, akik kevesebbet realizálnak (tehát nem egyenlők).

A második eset ettől abban különbözik, hogy a nem egyenlők között csak olyanok vannak, akik többet realizálnak, mint az egyenlők.

Az egyenlőtlen jövedelmezőség azonban nem mond ellent az egyenlő csere követelményének. Még a második esetben sem, ahol pedig nyilvánvalóan egyenlőtlen ráfordítások cserélődtek és nem ágazaton belül, hanem ágazatok között. *Az egyenlő csere, a jövedelmek egyenlősége ugyanis csak egyenlő helyzetben levő árutulajdonosokra vonatkozik. A nem egyenlők között szükségképpen egyenlőtlen csere megy végbe.* A monopolhelyzet pedig éppen előnyös helyzetet jelent az átlaggal a többivel szemben.

Mi történik azonban akkor, ha a monopólium nem kivétel, hanem általánossá válik?

A klasszikus földjádék keletkezése olyan viszonyokat feltételez, amikor az iparra nem jellemző a monopólium, a monopolhelyzet kivétel. Azóta azonban megváltoztak a feltételek: a kapitalizmusra már elég hosszú ideje általában a monopólium a jellemző. Ilyen körülmények között nyilvánvaló, hogy az érték-törvény érvényesülése is megváltozott.¹

A mezőgazdaság vonatkozásában ez azzal a következménnyel járt, hogy megszűnt a kivételes helyzete: monopólium került szembe monopóliummal. Az ipar és a mezőgazdaság közötti egyenlőtlen csere tehát kiegyenlíthető volt.

A gyakorlatban azonban nem kiegyenlítődésről van szó, hanem a helyzet megfordulásáról. A mezőgazdasági árszínvonal „nyomott”-vólta, az ipari-mezőgazdasági árak, illetve jövedelmek diszparitása — a mezőgazdaság rovására

1. A monopolárra vonatkozó vizsgálatok meghaladják e dolgozat kereteit. Vizsgálataink szempontjából azonban ez nem is szükséges, elegendő annyi, hogy a monopóliumnak lehetősége van arra, hogy az árakat eltérítse az átlagos ráfordítástól.

— közhelynek számít a közgazdasági irodalomban, nemcsak a tőkés, hanem a szocialista országokban is.

Tőkés országokra vonatkoztatva a legtöbb közgazdász a kedvezőtlen termelői áralakulás okát a mezőgazdaságon kívüli — főleg a felvásárló — monopóliumok kialakulásával, valamint a kisárutermelés nagy súlyával, annak sajátos vonásaival (szétszórtság, szervezetlenség, elmaradott kisüzemi technika stb.) magyarázzák.²

A mezőgazdasági termelő, mint árutulajdonos — még a gazdálkodás tárgyának monopóliuma esetén is — csak akkor léphet fel egyenlőként más monopolistával szemben, ha maga is tőkés. Az ágazatok közötti csere viszonylatában ez azt jelenti, hogy *egyenlő csere a mezőgazdaság és az ipar között csak akkor méhetne végbe, ha a mezőgazdasági termékek kínálatának zömét tőkés módon termelő nagyüzemi gazdaságok adnák.*

A szocialista országok vonatkozásában másként vetődik fel a jövedelmek és árak paritásának kérdése.

Egyfelől, a szocialista országok mezőgazdasága — a természeti tényezőkkel és általában az árutermeléssel kapcsolatos azonosságok mellett — abban különbözik a tőkés Európa mezőgazdaságától, hogy a szocialista átszervezéssel létrejöttek a valóságosan nagyüzemi termelés keretei, a szocialista termelési viszonyok talaján. Sőt, a fejlesztés külső forrásai is biztosítottak az állami támogatás révén. Ennek ellenére az ipar és mezőgazdaság közötti ár- és jövedelemdiszparitás itt is fennáll. Különböző számítások alapján eltérő mértékű és arányú jövedelem- és árdiszparitást mutatnak ki, de az eltérő vélemények abban megegyeznek, hogy van diszparitás.

Az ágazati kapcsolatok mérlege alapján kiszámított eszmei áraknál a mezőgazdasági tényárak 1965-ben 32 százalékkal (értéktípusú ár), ill. 27%-kal (termelési ártípusú ár) voltak alacsonyabbak; az ipari árak (építőipar nélkül) pedig 16%-kal (értéktípus), illetve 17%-kal (termelési ár típus) magasabbak az eszmei áraknál.³ A mezőgazdaság jövedelmezőségi mutatója pedig valamennyi ágazat közül a legkisebb, a népgazdasági átlagnak csak 30,7%-t éri el.⁴

Általánosnak mondható az a vélemény, hogy 1968 után az ár- és jövedelemdiszparitás szemben a megelőző időszakokkal nem romlott, legfeljebb stagnált.⁵ Érdekes azonban, hogy eltérő módon ítélik meg az ipari és mezőgazdasági termékek túl-, illetve aláértékelttségének alakulását. Van olyan vélemény is, hogy a mezőgazdasági termékek aláértékelttsége a társadalmilag szükséges ráfordításokhoz képest nem csökkent, hanem fokozódott.⁶

Az egyik probléma tehát az, hogy mi az oka az ipari-mezőgazdasági jövedelmek és árak diszparitásának hazánkban, ahol a földterület túlnyomó hányadán nagyüzemek gazdálkodnak?

A másik probléma következik az eiséből. A társadalmi tulajdon és a neki

2. Lásd: Burger Kálmánné: A mezőgazdaság eszközigényessége és az áralakulás. Társadalmi Szemle, 1969/9.

3. Forrás: Glattfelden—Mátéffy: Az ártípuszámítások tapasztalatai és irányai. Közgazdasági Szemle, 1970/11.

4. Juhász Jánosné—Sulyák János: A mezőgazdaság helyzete a tényleges és társadalmi tiszta jövedelmet ráfordításokkal arányosan tartalmazó árrendszerben. Gazdálkodás, 1971/9.

5. Hornok Béla: A mezőgazdasági árszínvonal és árarányok változásának időszerű kérdései. Pénzügyi Szemle, 1973/9.

6. Csepely—Knorr—Csepinszky—Horváth—Szabó—Szakonyi: Az élelmiszer-gazdaság árszínvonalának vizsgálata. Közgazdasági Szemle, 1973/9.

megfelelő működési mechanizmus — a tervgazdálkodás rendszere — módosítja az árutulajdonosok (a gazdálkodó egységek) egyenlőségét és az egyenlőség realizálásának módját is. Szakszerű-e egyáltalán szocialista tulajdonviszonyok esetén a társadalmi tiszta jövedelem (az „m”) kiegyenlítődése a gazdálkodó egységek között, s egyáltalán mi az alapja az árutermelők egyenlőségének a szocializmusban?

1. Gazdasági szerkezet és ágazati jövedelmezőség hazánk mezőgazdaságában

A szocialista országokra vonatkozóan eléggé elterjedt az a nézet, hogy az ipari-mezőgazdasági ár- és jövedelemdiszparitás oka az, hogy az állam — bizonyos célszerűségi szempontok alapján — tudatosan téríti el a mezőgazdasági árakat értékük alá. E célszerűségi szempontok közül első helyen állnak az életszínvonal-politikával, valamint a felhalmozás szabályozásával kapcsolatos megfontolások.

Első megközelítésre tehát úgy tűnik, hogy a szocializmusban pusztán *akarati* tényezők — a központi állami szabályozás — következtében áll fenn az árak, illetve jövedelmek diszparitása. Ezt a látszatot erősíti az is, hogy a legtöbb szocialista országban a földterület túlnyomó többségén szocialista nagyüzemek gazdálkodnak, a kisárutermelők száma elenyésző, így szerepük sem lehet az áralakulásban. Legfeljebb oly módon, hogy korábbi — az át-szervezés előtti időszakban — árrendszerünk *átöröklődött*.

Az 1951-es árrendezéssel alakult ki az a konstrukció, amelynek fő jellemzője a magas termelési eszköz és az alacsony felvásárlási árszínvonal volt. Az így keletkezett jövedelmek a fejlesztés költségeit nem tartalmazták, ami nem is okozott különösebb problémát, mivel egyébként is a kisárutermelők korlátozása és az iparosítás elősegítése volt a cél: anyagi erőforrásokkal és munkaerővel.

A kisárutermelői mezőgazdaság szabályozásának — beleértve a paraszti jövedelmek szabályozását és a megtermelt új érték egy részének elvonását is — az árak közvetlen állami szabályozása hatékonyabb módszere, mint az adórendszer. Egyrészt azért, hatékonyabb, mert általa nemcsak a jövedelmeket lehet befolyásolni, hanem a termelés szerkezetét, és az árutermelés szerkezetét is, továbbá a jövedelmek is érzékenyebben reagálnak az ár, mint az adó változására.⁷ 1961 és 1965 között azonban alapjában véve továbbra is nagyrészt a kisparaszti gazdálkodás árviszonyai érvényesültek. Alapáremeléseket csak szűkebb körben hajtottak végre, elsősorban ott, ahol az alacsony árak már nagymértékben gátolták a termelést. A mezőgazdaság szocialista át-szervezését követően a mezőgazdasági üzemek eredményesebb gazdálkodását a felárak rendszerének fejlesztésével, a növekvő áruvolumenhez kapcsolódó többletkifizetésekkel, valamint az értékesítéshez kapcsolódó különböző kedvezményekkel kívánták elősegíteni. Szélesebb körű, intézményes áremelésekre csak 1966-ban, majd 1968-ban került sor. Az időközben eszközölt áremelések

7. „A paraszti árbevétel sokszorosa a parasztság által fizetett adónak. Ha ez az arány például 10 az 1-hez, akkor ez azt jelenti, hogy a mezőgazdasági árszínvonal 10%-os változtatása — azonos termékmennyiség mellett — olyan jövedelemváltozást eredményez, mint az adó 100%-os változtatása.” (Csikós-Nagy Béla: Szocialista árelmélet és árpolitika. Kossuth, 1966. 273. l.)

azonban az ipari-mezőgazdasági árdiszparitást nem egyenlítették ki, bár mértéke csökkent.

A látszat ellenére azonban egyik érv sem meggyőző. Az akarati tényezők (állami szabályozás) — bár hatásuk, érvényesülésük kétségbevonhatatlan — szerepével kapcsolatban azonnal felvetődik az a kérdés, hogy mi indokolja azt, hogy az állami jövedelemszabályozás a mezőgazdaságban ellentétben a népgazdaság más területeivel, az árakon és ne az adókon keresztül realizálódjon. Ha egyszer nincsenek kisárutermelők, ennek ésszerűségét semmi sem támasztja alá — még a világgiazi áralakulás sem. Miért nem akarja akkor az állam? Vagy ha úgy tetszik: akarhatná-e másképpen?

Az *árrendszer átöröklése* az átszervezés előtti időből szintén nem meggyőző. Az ipar és a mezőgazdaság közötti cserében most már nagyüzemek állnak egymással szemben; így az ágazatok közötti csere egyenlő csere kellene, hogy legyen, ha egyszer a mezőgazdaság termelésének zömét — ellentétben az európai tőkés országokkal — nagyüzemek adják. Miért nem tudta kikényszeríteni a mezőgazdaság a nagyüzemi termelésnek megfelelő árszínvonal alakulását?

Mivel mindkét érv helyessége a kisárutermelők létén, illetve súlyán áll, vagy bukik, meg kell vizsgálnunk azt, hogy valóban hiányzik-e nálunk ez a szektor.

Az a feltételezés, hogy a kisárutermelő szektor súlya nálunk számottevő lehet, első pillantásra mehökkentőnek látszik, hiszen egyéni tulajdonban a mezőgazdasági területnek közismerten kis hányada van. Két dolgot azonban feltétlenül figyelembe kell vennünk.

Az egyik az, hogy *a mezőgazdasági termékek területi igénye rendkívül eltérő*: vannak termékek, amelyek kis területre is nagy termelési értéket adnak.

A másik tényező pedig a háztáji gazdaság. A háztáji bármennyire is, szerves tartozéka a közös gazdaságnak, mégiscsak *önálló árutermelő gazdaság*.

Önálló abban az értelemben, hogy *a háztájiból származó jövedelem teljes egészében a tag személyi jövedelmét képezi, ebből a közös gazdaságot semmiféle rész (felhalmozáshoz való) hozzájárulás nem illeti meg*. Árutermelése is jelentős, hiszen a mezőgazdasági termékek áruforgalmából 15⁰/₀-kal részese-dik, az állattenyésztés áruforgalmából pedig 21⁰/₀-kal. Az állami gazdaságok részaránya ugyanakkor az összes áruforgalomban kb. 20⁰/₀, azaz annyi, mint a háztáji és kiegészítő gazdaságok együttes részaránya.⁸

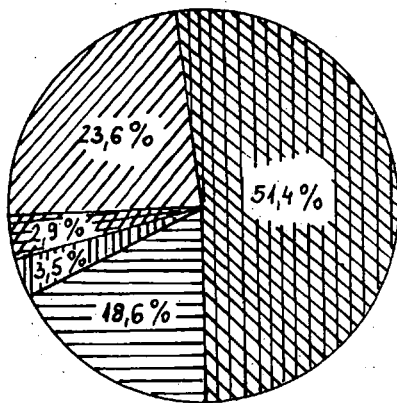
A mezőgazdasági termelésben még nagyobb a háztáji és kiegészítő gazdaságok súlya, mint az áruforgalomban: kb. *egyharmadát adják* a bruttó mezőgazdasági termelésnek. Ha ehhez még azt is hozzávesszük, hogy a szövetkezeti családok összes mezőgazdasági eredetű jövedelmének több, mint 40⁰/₀-a a háztájiból származik, akkor úgy gondolom, hogy — a sajátosságok ellenére — nem vétünk nagy hibát, ha kisárutermelő gazdaságnak nevezzük a háztájit. Annyit mindenesetre megállapíthatunk, hogy a kisárutermelés súlya mezőgazdaságunkban ugyan nem elhanyagolható, *ami az arányokat illeti, úgy tűnik, hogy a mezőgazdasági árak színvonalát a közös gazdaságok ráfordításainak kellene meghatározni*.

8. Forrás: KSH Negyedéves Közlemények. Mezőgazdasági Adatok. 1972/1.

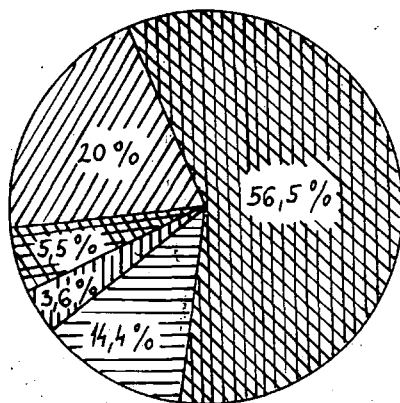
A MEZŐGAZDASÁGI TERMÉKEK NETTÓ ÁRUFORGALMA
SZEKTOROK SZERINT

1. sz. ábra

1965

1971

ÁLLAMI GAZD.

TSZ KÖZÖS

HÁZTÁJAI

EGYÉB SZÖV.

KISEGÍTŐ GAZD.

Forrás: KSH. Időszaki Közlemények Mezőgazdasági adatok 1966. II. KSH
Negyedéves Közlemények Mezőgazdasági Adatok 1972. 1.

A BRUTTÓ TERMELÉSI ÉRTÉK MEGOSZTLÁSA TÁRSADALMI SZEKTOROK
SZERINT (VÁLTOZATLAN ÁRON)

1. sz. táblázat.

Év	Állami gazdaság	Termelőszövetkezet	Háztáji gazdaság
1961	13,0	37,6	28,4
1962	13,2	40,9	26,5
1963	13,0	42,7	25,4
1964	13,1	41,9	25,7
1965	13,1	43,8	24,9
1966	12,7	44,0	25,1
1967	13,3	44,8	23,9
1968	14,0	46,0	23,0
1969	14,2	46,8	22,1
1970	14,2	43,8	23,6

Forrás: KSH Mezőgazdasági Adatok 1971/2—3. 44. 1.

Az árak azonban mindig meghatározott termékek árai, így nem vonatkozathatunk el attól sem, hogy *mely termékek* azok, amelyek árai nem tartalmaznak nyereséget — tehát melyek azok, amelyne kára „kisárutermelői ár” — és hol, melyik szektorban, milyen arányban termelik azokat. (A termelési arányokat veszem figyelembe, és nemcsak a forgalmi arányokat, mivel egyrészt a háztáji gazdaságban termelt termék egész bruttó jövedelme lényegében személyes jövedelem, s így a jövedelemszabályozás szempontjából ez a mérvadó, másrészt a háztáji gazdaságokban általában akkor csökken bizonyos termék árutermelése, ha már saját részére sem érdemes termelni.)

Legfeltűnőbb az állattenyésztési ágazatok veszteségsége. Vannak ágazatok, amelyeknél a munkadíj nélküli termelési költség⁹ magasabb, mint a termelési érték (sertésenyésztés, szarvasmarha-tenyésztés) és igen kevés ágazat van, ahol nettó jövedelem is képződik (pecsenyecsirke). A növénytermelésben kedvezőbb a helyzet: a zöldségféléket leszámítva elvétve akad olyan termék, ahol a munkadíj nélküli termelési költség magasabb, mint a termelési költség, sőt olyan is, amelyen legalább a munkadíj meg ne térülne. Kimagaslóan magas nettó jövedelem van viszont a gabonaféléken.

Közismert tény, hogy mezőgazdasági árrendszerünk egyik jellegzetes vonása az, „hogy ha egy termék munkanapra számított jövedelme más termékekhez viszonyítva magas, akkor a területegységre jutó jövedelme viszonylag alacsony. S ez érvényes megfordítva is”.¹⁰ Az egy munkanapra alacsony bruttó jövedelmet hozó termékek területegységre számítva azért adnak magas jövedelmet, mert *élőmunka szükségletük abszolúte* és más termékekhez képest is nagy. Az egy munkanapra magas jövedelmet hozó termékek területegységre számítva azért adnak alacsony jövedelmet, mert *területigényük abszolúte* és relatíve nagy. A területegységre jutó bruttó jövedelem úgy aránylik az egy munkanapra jutó bruttó jövedelemhez, ahogyan a termék élőmunka-igényessége aránylik a területigényességhez.

Egyértelműen következik a fenti összefüggésből egy másik sajátosság is. Azon termékek esetében, amelyek egy munkanapra vetítve magas bruttó jövedelmet adnak, természetesen *magasabb a tiszta jövedelem aránya a bruttó jövedelmen belül*, mint azon termékek esetében, amelyek egy munkanapra alacsony bruttó jövedelmet eredményeznek. A területegységre jutó nettó jövedelem viszont — az előzőekből következően — mégis nagyobb lehet az egy munkanapra alacsony jövedelmet hozó termékek esetében. (Az élőmunka-igényesség és a területigényesség viszonyától függően.)

Ha ezek után azt is megvizsgáljuk, hogy melyik szektor milyen arányban részesedik az egyes termékek termeléséből, akkor azt tapasztalhatjuk, hogy *csekély kivételtől eltekintve azokat a termékeket (gabona), amelyek 1 munkanapra vetítve magas nettó jövedelmet adnak, azokat a kisüzemek szinte egyáltalán nem termelik*, részarányuk az 1%-ot sem éri el. Ahol viszont a legnagyobb a veszteség, ott a kisüzemek aránya az össztermelésben az 50%-ot is meghaladja. A többi ágazat úgy jövedelmezőségét, mint termelési arányát tekintve a két szélső eset között helyezkedik el. Mivel a kisüzemben területigényes termék nem termelhető, a *nagy élőmunkaigényű termékek termelésé-*

9. Forrás: KSH. Mezőgazdasági Adatok. 1969/1., 1971/4.

10. Csendes Béla—Vági Ferenc: Jövedelmezőség és termelés a szövetkezeti gazdaságokban. Kossuth, 1964. 36. 1.

sében jelentős főként súlyuk. Ezeknél a termékeknél figyelhető meg elsősorban, hogy az 1 munkanapra jutó bruttó jövedelem szinte a munkadíjjal egyenlő.

AZ 1 MUNKANAPRA JUTÓ BRUTTÓ JÖVEDELEM ÉS A TERMÉKEK
MUNKAIGÉNYESSÉGE

2. sz. táblázat

A termék	1 munkanapra jutó bruttó jöved.	munkadíj	1 kh-ra jutó munkanapok száma	A háztáji és kiszegítő gazda ságok aránya a termék brut- tó termelésében (%)
Őszi búza	598	102	4,6	0,7
Árpa	560	94	4,4	5,9
Kukorica	173	96	16,3	45,8
Burgonya	116	36	43,5	36,6
Vöröshagyma	81	77	100,3	24,7
Paradicsom	82	71	90,3	16,3

Forrás: KSH Időszaki Közlemények. Mezőgazdasági Adatok 1969/4.

Az a tény, hogy azon termékek ára nem tartalmaz, vagy csak igen alacsony nettó jövedelmet a közös gazdaságokban, amelyek össztermelésében a háztáji gazdaságok szerepe számottevő, azt bizonyítja, hogy mezőgazdasági árszínvonalunk igazodik a kisüzemek jövedelemigényeihez. Mivel a kisüzemekből származó jövedelem teljes egészében személyi jövedelemmé válik, nem is szükséges, hogy az ár a munkadíjnál magasabb jövedelmet tartalmazzon.

Amennyiben a közös gazdaság ugyanazokat a termékeket termeli, mint a háztáji, akkor — azonos területi termelékenység esetén — az eltérő eszköz-igényesség következtében ezen termékek termelése a közös gazdaságban veszteséges is lehet.

A termék *nagy mértékben való termelése* a közös gazdaságban *nem feltétlenül jelenti azt, hogy nagyüzemi módon is termelik.* Ha a termék élőmunka-igényessége azonos, vagy nem sokkal kisebb, mint a kisüzemekben, s a termelés eszközigényessége (főleg forgó eszköz-igénye) a hozamoktól függetlenül magasabb, akkor a termék a nagyüzemben feltétlenül veszteséges lesz. Főként az állattenyésztési ágazatoknál fordul ez elő, de a gépesítés színvonalára — a nagyüzemi módon való termelés megoldása, vagy megoldhatatlansága — a növénytermelés jövedelmezőségét is befolyásolja.

A növénytermelésben, ahol a gépesítés színvonalára jól mérhető, kimutatható, hogy a jövedelmezőség csökken a gépesítés színvonalának csökkenésével. Ezzel magyarázható, hogy a cukorrépa-termelés, amelyet pedig a kisüzemek alig termelnek, kevésbé jövedelmező, mint a kukorica.

A termékenkénti jövedelmezőség tehát annál a terméknél a legmagasabb, amelyeknek a nagyüzemi módon való termelése (gépesítés) megoldott.

A szövetkezetek közös gazdaságaiban tehát azon termékek termelése jövedelmező, amelyet a kisüzemek nem termelnek és amelyeknek nagyüzemi módon való termelése megoldott.

**A TERMELÉS GÉPESÍTÉSÉNEK FOKA ÉS A JÖVEDELMEZŐSÉG
A SZÖVETKEZETEK KÖZÖS GAZDASÁGAIBAN**

3. sz. táblázat

A termék	Jövedelmezőség (100 Ft term. költségre jutó nettó jövedelem) %	Betakarításának gépesítési foka %
Őszi búza	53,2	99,5
Kukorica	15,4	56,7
Cukorrépa	5,7	27,0*
Burgonya	15,7	18,9*

* kiszedés és kocsira rakás gépesítési foka

Forrás: Mezőgazdasági Statisztikai Zsebkönyv 1972.

KSH Negyedéves Közlemények, Mezőgazdasági Adatok 1972/4.

Ez az első megközelítésre két különböző feltétel azonban, lényegében csak egy, vagy legalábbis igen szorosan összefüggenek egymással. Induljunk ki abból, hogy azért alacsony az árszintvonal a bizonyos termékeknek, mert a kisüzemek is termelik, méghozzá nem elhanyagolható mértékben. De miért ilyen jelentős a kisüzem súlya? Nyilvánvalóan azért, mert a nagyüzemek nem képesek megtermelni a szükséges mennyiséget. A közös gazdaságok pedig azért nem képesek átvenni a kisüzemektől az adott termékek termelését, teljes egészében, mert nincsenek meg ennek a feltételei. A kör bezárul: mivel a nagyüzemekben nincsenek meg annak a feltételei, hogy a teljes szükséges mennyiséget előállítsák, szükség van a kisüzemben való termelésre is; amennyiben viszont a kisüzem termelése számottevő, a termék ára a kisüzemek ráfordításaihoz igazodik. A nagy gazdaságok számára egy adott termék termelése csak akkor jövedelmező, ha azt valóban nagyüzemi módon is termelik. Ha viszont így termelik, akkor el is érnek olyan árat, amely lehetővé teszi a termék jövedelmező termelését. Példa rá az őszi búza, amely még a legrosszabb minőségű földeken gazdálkodó szövetkezetekben sem veszteséges.

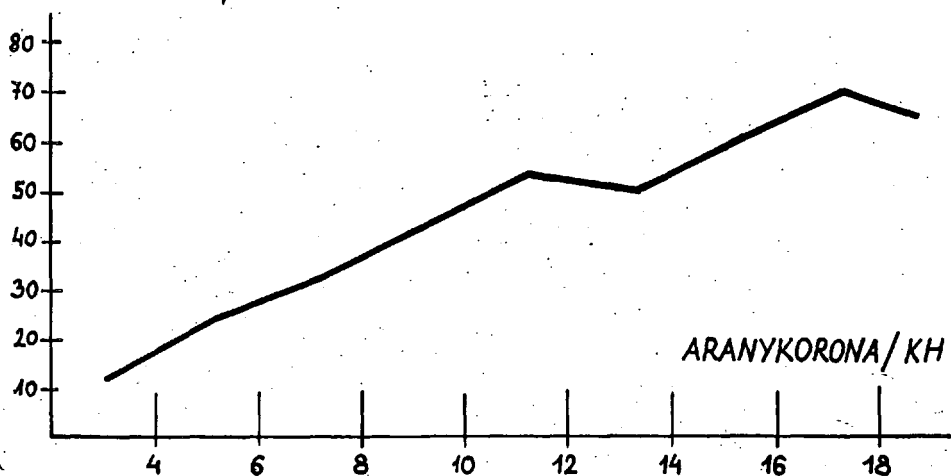
Az is várható, hogy a sertés- és szarvasmarha-ágazat esetében is hasonló lesz a helyzet, ha a jelenleg folyamatban levő beruházások realizálódnak. (Ellenkező esetben kihasználatlanul marad a megvalósított kapacitás, s a termék sem lesz elegendő, mert az már bebizonyosodott, hogy a kisüzemek kedvezőbb feltételek mellett sem fokozzák jelentősen ezen ágazatok termelését.

A nagyüzemi módon való termelésre való áttérésnek anyagi feltételei is vannak. Az érték- és árviszonyok azonban csakis saját feltételeik újratermelését biztosítják, s így nem teszik lehetővé a saját erőből való áttérést a nagyüzemi gazdálkodásra, vagy legalábbis igen lassú fejlődést tesznek csak lehetővé. (Ebben természetesen nem kivétel a mezőgazdaság: bármely ágazat esetében hasonló lenne a helyzet.) A külső erőforrások (állami támogatás) felhasználása elengedhetetlen.

A mezőgazdasági és ipari árak diszparitása — az előzőekből adódóan — csakis akkor szűnhet meg, ha a termelés módja (beleértve a gépi nagyüzemi termelést) azonos lesz a két ágazatban.

Összefoglalva az előzőeket, a következőket állapíthatjuk meg.

NETTÓ JÖV./TERMELESI KÖLTSÉG

Forrás: KSH Negyedéves Közlemények, Mezőgazdasági Adatok 1972/4.

Először: mezőgazdasági árszínvonalunk nem általában alacsony. Az, hogy a mezőgazdasági árszínvonal bizonyos %^o-kal alacsonyabb a társadalmilag szükséges színvonalnál, nem azt jelenti, hogy minden termék ára értéke alatt van, illetve, hogy mindegyiknél ugyanolyan arányú az eltérés.

Másodsor: annak ellenére, hogy csaknem minden termék zömét a nagyüzemek termelik, az árak színvonalát mégis a kisüzemek ráfordításai határozzák meg minden olyan termékénél, amelyet számottevő mértékben (piacra is) termelnek. Ez látszólag ellentmond az értéktörvény követelményének. Ha azonban azt is figyelembe vesszük, hogy ezeket a termékeket a nagy gazdaságok nem, vagy nem egészen nagyüzemi módon termelik, akkor már más-ként vetődik fel a kérdés.

Harmadsor: úgy tűnik tehát, hogy a mezőgazdasági árszínvonal ilyen alakulása — a mezőgazdaság állami támogatásával együtt — tudatos állami gazdaságpolitika eredménye. Ez így is van, fölösleges lenne vitatkozni rajta. De ugyanakkor semmi esetre sem jelentheti azt, hogy pusztán célszerűségi szempontok alapján, akarati aktus eredménye. A kérdés ugyanis úgy vetődik fel, hogy *akarhatná-e másképpen is az állam?* Azaz, megemelhetné-e a mezőgazdasági árszínvonalat oly mértékig, hogy a közös gazdaságok által termelt termékek ára ne csak munkadíjat, hanem nettó jövedelmet is tartalmazzon — méghozzá termékenként egyenlő arányban?

Bármilyen furcsán hangzik is első megközelítésre, mégis így van: azért nem teheti meg ezt az állam, mert egyéb tényezőktől eltekintve a közös gazdaságok stabilitását veszélyeztetné. Ebben az esetben ugyanis nemcsak az történne, hogy a parasztság jövedelemszínvonala hirtelen megemelkedne,

s jövedelemaránytalanság keletkezne más rétegekkel szemben. Ugyanakkor azonban — mivel megnőne a háztájából származó jövedelem abszolút és a közösből származó jövedelemhez való viszonylagos nagysága — *csökkenené a közös munkában való érdekeltséget*. A nagyüzemi termelésnek megfelelő árszínvonal és árstruktúra tehát csakis olyan mértékben és olyan ütemben alakulhat ki, amilyen mértékben a mezőgazdasági termékek termelése valóban nagyüzemi módon is történik.

Mivel a mezőgazdasági *árszínvonal és árstruktúra megváltozásának fej-
tétéle a termelés jelenlegi módjának a megváltozása* (nem pedig az „akarat” megváltozása), az állami *árpolitika sem oka*, hanem következménye, kísérő jelensége ennek az átalakulási folyamatnak. *Árrendszerünk tehát nem azért „kiszármazó” jellegű, mert ilyen az árpolitika, hanem azért ilyen az árpolitika, mert a termelés módja részben még ma is kisüzemi*. Így „öröklöttnek” is csak annyiban tekinthetjük a mezőgazdasági árrendszert, amennyiben a termelés kisüzemi módja is öröklött.

2. Az egyenlő jövedelmezőség elve és a tervgazdálkodás rendszere

Az ipar és mezőgazdaság közötti kialakult jövedelem- és árdiszparitás a szocialista országok esetében *sem ellentétes az értéktörvény követelményével* még akkor sem, ha e tartós irányzat nagyobbrészt az állami szabályozáson, és nem az értéktörvény mechanizmusán keresztül érvényesül. A kérdés másik oldala azonban éppen az, hogy a mezőgazdaság állami támogatásának szükségessége valóban csupán az alacsony jövedelmi színvonalból fakad? Általában képtelen a mezőgazdaság az önfinanszírozásra — természeti-technikai sajátosságai következtében — vagy pedig csak a technikai átalakulás, a nagyüzemi, gépi termelésre való áttérés időszakának jellemzője ez?

1971-ben először fordult elő, hogy az állami elvonások összege nagyobb volt, mint a termelőszövetkezetek által kapott összes állami támogatás összege. Ez a tendencia a jövőben feltehetően erőteljesebbé válik, ami arra enged következtetni, hogy a mezőgazdaság felhalmozásának állami támogatása nemcsak az ágazat önfinanszírozására való képtelenségével, hanem sokkal inkább a szocialista gazdaság irányítási-szabályozási rendszerével kapcsolatos.

Gazdasági mechanizmusunk konstrukciója vállalati hatáskörbe — a beruházások vonatkozásában a reform után is — csak a „dinamikus szinttartást” utalja, a bővítést *központi, állami funkcióként kezeli*, s ezzel összhangban képződnek a vállalati források is. Ez vonatkozik a termelőszövetkezetekre is, nemcsak az állami vállalatokra: szabályozórendszerünk a felhalmozás finanszírozását tekintve nem tesz különbséget az állami gazdaságok és a szövetkezetek között.

A társadalmi tulajdon lényegéből, s adekvát működési formájából, a tervgazdálkodásból *elvéle* következnek, hogy a képződő fejlesztési erőforrásokat *át kell csoportosítani*, mégpedig a népgazdasági tervnek megfelelően. A felhalmozásról való *központi döntés*, és a különböző ágazatokban és gazdálkodó egységekben képződött felhalmozási források *elvonása és újraelosztása* a népgazdasági érdekeknek, illetve a tervnek megfelelően alapvető jellemző vonása a tervgazdálkodás rendszerének. Az elvonás és az újraelosztás *módja* (és mértéke) változhat (költségvetés, hitelrendszer), ez azonban az alapvető tényeken nem változtat.

Nálunk, és a legtöbb szocialista országban az állami költségvetés az eszköz-allokáció döntő eszköze.

Ez a tény a gazdálkodó egységek oldaláról szemlélve azzal a következménnyel jár, hogy külön érdekük, amely — szocialista tulajdonban lévén — *egyaránt* fűződik termelő alapjaik bővítéséhez és dolgozóik személyes fogyasztásának növeléséhez, a gazdaságirányítási rendszer alapkonstrukciója következtében ez a kettős érdek nem azonos módon realizálódik. *Addig, amíg a fogyasztói érdek mindig jövedelemérdekeltség-formát ölt* (ha nem is teljes egészében), *az eszközbővítés érdeke nem, vagy csak részben* jelenik meg jövedelemérdekeltség formájában.

Amennyiben azonban a felhalmozási érdek nem a jövedelemérdekeltségben, vagy nemcsak abban (hanem az állami költségvetésben is) nyer mozgásformát, felvetődik a kérdés, hogy szükségszerű-e egyáltalán szocialista gazdaságban a társadalmi tiszta jövedelem (az „n”) kiegyenlítődése a különböző ágazatok között?

Mivel nemcsak tervgazdálkodás, hanem árutermelés is folyik a szocializmusban, az árutermelők egyenlőségének is érvényesülnie kell. Más kérdés, hogy milyen alapon. A szocialista árutermelésről folytatott vitánkban igen jelentős szerepet kapott az árutípus kérdése. A vita arról folyt, hogy az értékek, vagy a termelési árak arányai orientálnak helyesen.

A vita eredménye, amelyet a gazdasági mechanizmus reformja a gyakorlatban elismert, az volt, hogy a szocializmusban is lényegében az árak a tiszta jövedelem nagy részét a lekötött eszközök értékének arányában tartalmazzák.

Lényegében egy „vegyes” árutípus látszik tehát szükségszerűnek. Elméleti indokolása kézenfekvő, és úgy tűnik megtámadhatatlan: 1. A szocializmusban a gépi nagyüzemi termelés folyik, a termelés ráfordításai között igen nagy súllyal szerepel az eszközlekötés. Azonos folyóráfördítés mellett tehát valóban drágább az a termék, amely nagyobb eszközlekötést igényel. 2. A szocialista árutermelés a társadalmi tulajdon alapján folyik, ahol a tulajdonosok maguk dolgoznak, így az ő érdekeltségük alapján az egyenlő munkaigényeségek, azaz az érték alapján kell a cserének lebonyolódni. (Munka szerinti elosztás.) A szocializmusban tehát az árcentrum akkor megfelelő, ha mindkét követelménynek eleget tesz.

Ez eddig tiszta és világos. A probléma ott kezdődik, hogy az eltelt időszak gyakorlata nem igazolta: a gyakorlatban az árak nyereségtartalma *nem a lekötött eszközökkel*, hanem a nettó termelési értékkel arányosan alakult.¹¹ Vajon miért?

Amennyiben elfogadjuk, hogy az elvi kiindulópont helyes, tehát a szocializmus termelési viszonyai (technikai- és társadalmi-gazdasági relációi) a „vegyes” árutípust teszik szükségszerűvé, kézenfekvő, hogy a jelenség okait az érvényesülési mechanizmusban kell keresnünk.

Az érték termelési árrá való módosulása a kapitalizmusban (klasszikus) olyan mechanizmuson keresztül valósul meg, ahol:

- a tőke (a termelési tényezők) szabadon áramlanak;
 - a termelés rugalmasan igazodik a piaci viszonyokhoz;
 - a piaci árak a kereslet-kínálat ingadozásainak megfelelően alakulnak.
- Ez a mechanizmus a szocialista gazdálkodás rendszerében nem áll fenn.

11. Lásd pl.: Molnár Győző: Gondolatok az árreform tapasztalataival kapcsolatban. (Közgazdasági Szemle, 1970/12.)

Először is: a tőke, illetve a termelési eszközök szabad áramlásáról szó sincs, sőt azt is mondhatnánk, hogy erősen immobil.

A beruházási eszközök jelentős részét az állam centralizálja, a vállalatoknál az ún. dinamikus szinttartáshoz (tehát lényegében az egyszerű újratermeléshez) elegendő eszközök maradnak. Ilyen körülmények között — bár korlátozott mértékben elvileg van rá lehetőség — a vállalatok nem rendelkeznek olyan forrásokkal, amelyeket más vállalatoknak engedhetnének át. De a szabályozó rendszer más elemei is ellene hatnak annak, hogy más területen fektesse be saját erőforrásait. (Pé. a nyereségadózási rendszere.)

Az állam által központosított erőforrások újraelosztása szükségképpen nem a jövedelmezőségi viszonyok, hanem a népgazdasági terv, tehát nem a jelenlegi keresleti, piaci viszonyok, hanem a jövő szükségletei szerint történik. Jövedelmezőség-vonzotta tőkeáramlást csak a hitel közvetít.

A termelési tényezők közül csak a munkaerő mobil¹², ennek mozgása viszont nem egyenlítheti ki a jövedelmeket a lekötött eszközökkel arányosan.

Másodszor: A termelés rugalmas ingadozása a kereslethez szintén korlátozott. Ez részben következik az előzőekből, részben pedig a vállalatok méreteiből. A berendezések konvertálhatósága egyébként is korlátozott, de minél nagyobb és specializáltabb az üzem, annál nehezebb, és lassabb az új termékre való átállás, annál rugalmatlanabban képes követni a kereslet változásait. Továbbá a termelés növelése fokozottabb mértékben függ az eszközök növelésétől, mint a munkaerőtől.

Harmadszor: Az áralakulás szabályozott, még hozzá nemcsak közvetve, hanem sok esetben közvetlenül is. A közvetlen árszabályozás eleve azt jelenti, hogy nem a kereslet-kínálat összhangjának megfelelően alakul az ár, hanem megfordítva: az ár alakít ki meghatározott termelési és keresleti arányokat, amely arányok azonban nem feltétlenül vannak összhangban, egyensúlyban egymással. Továbbá a rögzített ár lehetetlenné teszi, hogy a jövedelmek újraelosztása — a változó termelési körülményeknek megfelelően — végbemenjen.

Mivel a szocializmusban az értéktörvény működési mechanizmusa korlátozott (korlátozott a tőkeáramlás, ill. nem a jövedelmezőségi rátáknak megfelelően megy végbe) az egyenlő jövedelmezőség elve csakis tudatos szabályozás révén biztosítható.

Gazdasági szabályozó rendszerünk alapkonstrukciója következtében azonban a vállalatok kettős érdekéből csak a fogyasztóérdek ölt teljes egészében jövedelemérdekeltségi formát, a felhalmozási érdek pedig nem. Ebből az is következik, hogy a gazdálkodó egységek jövedelemérdekeltsége a *folyó jövedelmezőségi rátához kapcsolódik, és csak a saját jövedelmükből finanszírozott eszközök mértékéig érdekelték a lekötött eszközökkel számított jövedelmezőségi rátában.*

A folyó jövedelmezőségi ráta (a nyereség és a termelési költség aránya) csak abban az esetben azonos a lekötött eszközökkel számított jövedelmezőségi rátával, ha a lekötött termelési alapok megtérülése éppen egy év.

Mit tekintünk akkor a szocialista vállalatok esetében egyenlő jövedelmek: a folyó jövedelmezőségi ráták egyenlőségét, vagy a lekötött eszközökkel számított jövedelmezőségi rátákét? Ennek eldöntése igen lényeges, mivel

12. A munkaerő mobilitásán azt értem, hogy jövedelem-vonzotta áramlása nem korlátozott.

mindkettőt egyszerre kiegyenlíteni nem lehet, továbbá ettől függ az ártípus is. (Az árak nyereségtartalma ugyanis a megtérülésre számított vállalati jövedelmezőségi rátával egyenlő.)

A folyó jövedelmezőségi ráták egyenlősége értéktípusú árak esetén automatikusan fennállhat, viszont a lekötött eszközökre számított jövedelmezőségi ráta a folyó jövedelmezőségi rátával csak 1 éves megtérülési idő esetén lehet azonos. Méghozzá csak abban az esetben, ha az ösztöke (állóeszköz is!) térül meg 1 év alatt. Amennyiben viszont a lekötött eszközökre számított profitráta kiegyenlítődik, a folyó jövedelmezőségi ráta szükségképpen differenciálódik. *Ha viszont a vállalatok érdekeltsége a folyó jövedelmezőségi rátához kapcsolódik, az fog spontánul kiegyenlítődni, s nem a lekötött eszközökkel számolt ráta.*

Ebből is látható, hogy még ha sikerülne is központilag olyan induló árakat konstruálni, amelyek a megtérülési idő figyelembevételével helyesen tükrözik az eszközlekötést, a termelési periódus hosszának (a termelékenység) változása következtében a vállalati jövedelmezőség azonnal eltérne az árak nyereségtartalmától.¹³

A folyó jövedelmezőségi ráták kiegyenlítődése azonban nem termelési árat eredményez — a szó klasszikus értelmében.

A lekötött eszközökkel számított jövedelmezőségi ráta mellett szól, illetve a folyó jövedelmezőségi ráta ellen a népgazdasági érdek. Először is ez az, amely elősegítheti az eszközökkel való takarékoskosságot stb. Másodszor a folyó jövedelmezőségi ráta ellen szól a megtérülés figyelmen kívül hagyása, s így az, hogy nem ösztönöz a munkatermelékenység növelésére, elismeri társadalmilag szükségesnek az adott színvonalát. A munkatermelékenység növekedése (1 főre eső termelés) nemcsak létszámcsökkenésben, hanem a termelési periódus csökkenésében, tehát az évi megtérülések számának növekedésében is kifejezésre juthat. Sőt, dinamikus növekedés csakis így mehet végbe. A folyó jövedelmezőségi ráták szerinti egyenlőség azonban nem ösztönöz a termelési periódus csökkentésére, mivel a megtérülések számának növekedése a folyó jövedelmezőségi rátát nem javítja (illetve csak abban az esetben javítja, ha a megnövekedett felszereltség növekedésének eredménye, s így az éves bérköltség változatlan maradhat).

A folyó jövedelmezőségi ráta szerinti egyenlőség mellett szól a vállalati érdekeltség. Addig, amíg nem a vállalatok saját tevékenységétől és jövedelmétől (vagy nemcsak attól) függ lekötött eszközállományuk mennyisége, addig a vállalatok közötti egyenlőséget nem realizálhatja a lekötött eszközökre vetített jövedelmezőség, hanem csakis a folyó jövedelmezőségi ráta. A vállalatok törekvése, termelésük, kínálatuk alakításában arra irányul tehát, hogy folyó jövedelmezőségük rátáját javítsák. Sőt erre ösztönzi, tereli őket gazdaságirányítási rendszerünk több más eleme is. (Pl. bérszabályozásunk jelenlegi rendje — a bérszínvonal-gazdálkodás — is ellentétben áll a lekötött eszközökre számított jövedelemérdekeltséggel.) Ez lehet az oka annak is, hogy bár a vállalati önfinanszírozás mértéke az új gazdasági mechanizmusban nem elhanyagolható, az érdekeltség még sem tevődött át a lekötött eszközökkel számított jövedelmezőségi rátára.

Úgy tűnik, végső soron, hogy a termelési ár, vagy érték problémája

13. Az árak nyereségtartalma nem szerencsés kifejezés, mert tulajdonképpen a vállalati nyereséghányadról van szó, ami nem feltétlenül esik egybe — különösen több termék esetén — a termék árának nyereségtartalmával.

gazdaságirányítási rendszerünk egészét érinti, s tulajdonképpen *nem is az ártípus az elsődleges kérdés, hanem a gazdaságirányítási rendszer konzisztenciája*. Az ártípus a kapitalizmusban is eredmény: bizonyos termelési viszonyok, s a nekik megfelelő mechanizmus működése következtében alakul ki. A vállalati és a népgazdasági érdekeltségi ráta tehát a szocializmusban eltér egymástól. *Amennyiben a gazdaságirányítási rendszer összhangba tudja hozni a népgazdasági és a vállalati érdeket, úgy, hogy adekvát mozgásformát biztosít mindkét érdek számára, akkor a kialakuló ártípus megfelelő lesz, akár termelési ár, illetve „vegyes” típusú, akár nem.*

A mezőgazdaság vonatkozásában a társadalmi tiszta jövedelem, a nyereség képződése sajátos módon jelentkezik. A mezőgazdaság, mint alapvető népgazdasági ág jellemző gazdálkodási formája a termelőszövetkezet.

A mezőgazdasági termelőszövetkezetek esetében bizonyos mértékig más a helyzet, mint az állami vállalatok esetében. Nem azért, mintha a gazdasági mechanizmus alapkonstrukciója rájuk nem vonatkozna — hiszen itt is elvonja az állam a tiszta jövedelem jelentős részét, csak nem adóval, hanem az árrendszeren keresztül, s a beruházások jelentős része itt is állami támogatásból származik. *A termelőszövetkezetek érdekeltsége mégis — még a direkt gazdaságirányítási rendszerben is — nem csupán a folyó-, hanem a lekötött eszközökkel számított jövedelmezőségi rátához is kapcsolódik.*

Ez abból következik, hogy a szövetkezetek felhalmozásának egy része — ha csekély része is — mindig is saját erőből származott. A jövedelem-szabályozás rendje előírta számukra, hogy bruttó jövedelmük egy részét felhalmozzák — még abban az esetben is, ha a fogyasztás céljára visszamaradó rész nem biztosította a személyes jövedelmek megfelelő színvonalát. Ez a tény eredményezte azt, hogy a termelőszövetkezetek jövedelemérdekeltsége *legalább a saját forrású eszközök mértékéig kifejezésre jut a lekötött eszközökkel számított jövedelmezőségi rátában.*

Úgy tűnik tehát, hogy a szövetkezetek felhalmozási érdekeltsége a direkt gazdaságirányítási rendszerben, és az állami vállalatok felhalmozási érdekeltsége az új gazdasági mechanizmusban alapjában véve azonos, s így jövedelemérdekeltségi rátájuk is nagymértékben hasonló.

Az a tény azonban, hogy a csoporttulajdonban levő szövetkezetek önállósága a felhalmozás finanszírozását tekintve általában nagyobb, mint az állami vállalatoké, s így jövedelemérdekeltségüket tekintve a népgazdasági és a vállalati érdek összehangolása könnyebben megteremthető, nem jelenti azt, hogy az állam lemondhat felhalmozásuk szabályozásáról.

A népgazdasági érdek ugyanis nemcsak a termelési tényezők hatékonyságához, hanem *a szükségletre való termeléshez* is fűződik. A termelési struktúra jövőbeni alakulásának a szabályozása pedig éppen a beruházások szabályozásán keresztül realizálható. Másképpen fogalmazva: a szövetkezeteknek is alkalmazkodniuk kell a tervgazdálkodás rendszeréhez. A szabályozás *módja* azonban éppen a szövetkezeti tulajdon saját vonásai következtében nem feltétlenül azonos a népgazdaság két alapvető szektorában.

Ez pedig azt is jelenti, hogy a mezőgazdaság önfinanszírozása sem csupán az ágazat sajátosságainak függvénye, hanem az állami szabályozásé is. De ahogy az értéktörvény is csak akkor biztosít egyenlő jövedelmet az árutermelőknek, ha valóban egyenlők, az állami irányítás is csak akkor szabályozhatja azonos módon a gazdálkodó egységek jövedelmét, ha azok azonos módon is keletkeznek.

Д-р. Эмеше Егетё:

РАЗЛИЧИЕ ДОКХОДОВ И ЦЕН В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ

(Резюме)

Вопрос о различиях доходов и цен промышленности и сельского хозяйства является одним из наиболее спорных вопросов в специальной литературе по экономической литературе.

Автор исследует в своей статье причины, вызывающие это различие в стране, где на наибольшей части земной площади ведется крупное хозяйство. Автор доказывает, что продолжительные различия доходов ни в коем случае не могут быть объяснены лишь влияниями природно-технических факторов, а также только волевыми моментами (государственным регулированием). По мнению автора распределение доходов зависит от способа производства. А в сельском хозяйстве хотя и сформировались условия и рамки крупного производства, однако ещё ряд продуктов производится не путём крупного производства.

Автор приводит статистические данные для подтверждения того, что в производстве ряда продуктов огромную роль играет мелкое хозяйство: приусадебные и вспомогательные хозяйства. Далее, при производстве значительной части продуктов, выработанных в коллективных хозяйствах, механизация производства низка, т. е. многие продукты производятся даже в крупных хозяйствах способом мелкого производства.

Во второй части своей статьи автор рассматривает вопрос о необходимости выравнивания общественного чистого дохода между социалистическими хозяйственными единицами

Dr. Emese Egetó:

GEHALTS- UND PREISDISPARITÄT IN DER LANDWIRTSCHAFT

(Resumee)

Die Disparität der Preise und der Gehälter in der Industrie und in der Landwirtschaft ist eine der meistumstrittenen Fragen der Wirtschaftswissenschaft. In der vorliegenden Arbeit wird der Grund dieser Disparität in einem Land untersucht, in dem auf einem überwiegenden Teil der landwirtschaftlichen Gebiete sozialistische Grossbetriebe wirtschaften.

Die Verfasserin beweist durch die Analyse, dass sich die dauernden Gehaltsunterschiede keineswegs nur auf die Wirkung von natürlich — technischen Faktoren oder Willensfaktoren zurückführen lassen (z. B. staatliche Regelung). Nach ihrer Ansicht hängt die Verteilung der Einkommen von der Produktionsweise ab. In der Landwirtschaft sind die Bedingungen und Rahmen der grossbetrieblichen Produktion geschaffen worden, trotzdem kann man nicht behaupten, dass die Herstellung sämtlicher Produkte auf eine grossbetriebliche Weise erfolgt. Sie beweist mit statistischen Angaben, dass die Haus- und Hilfwirtschaften in der Herstellung von Produkten immer noch eine bedeutende Rolle spielen. Ferner ist der Grad der Mecha-

nisierung bei einem beträchtlichen Teil der in Grossbetrieben erzeugten Produkte niedrig, es werden viele Produkte auch in Grossbetrieben auf eine kleinbetriebliche Weise hergestellt.

Die Verfasserin kommt zur Schlussfolgerung, dass die Disparität der Preise der Industrie und der Landwirtschaft erst dann aufgehoben werden kann, wenn die Produktionsweisen der beiden Zweige identisch sein werden, das heisst wenn die Produkte auch in der Landwirtschaft auf grossbetriebliche Weise hergestellt werden.

Im zweiten Teil der Studie wird die Notwendigkeit der Kompensation des gesellschaftlichen reinen Einkommens zwischen der sozialistischen Wirtschaftseinheiten untersucht.